

TARJIMASHUNOSLIKNING DOLZARB MUAMMOLARI

Ernazarov Uchqun Abdixalilovich

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Roman-german tarjimashunosligi

kafedrasi o'qituvchisi

Email: ernazarovuchqun@mail.ru

Annotatsiya: Mazkur maqola tarjimashunoslik sohasining dolzarb muammolariga bag'ishlangan bo'lib, tarjima jarayonidagi murakkabliklar, nazariy yondashuvlar, va amaliy masalalar tahlil qilinadi. Maqolada tarjima ekvivalentligi, madaniyatlararo tafovutlar, va texnologik rivojlanishning tarjimashunoslikka ta'siri muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: tarjimashunoslik, tarjima ekvivalentligi, madaniyatlararo tafovutlar, terminologiya, lingvistik yondashuv, tarjima me'zonlari.

Абстрактный: Данная статья посвящена актуальным проблемам области переводоведения, анализируются сложности переводческого процесса, теоретические подходы и практические вопросы. В статье обсуждаются переводческая эквивалентность, межкультурные различия и влияние технологического развития на переводоведение.

Ключевые слова: переводоведение, переводческая эквивалентность, межкультурные различия, терминология, лингвистический подход, критерии перевода.

Abstract: This article is devoted to the current problems of translation studies, analyzing the complexities, theoretical approaches, and practical issues in the translation process. The article discusses translation equivalence, intercultural differences, and the impact of technological development on translation studies.

Keywords: translation studies, translation equivalence, intercultural differences, terminology, linguistic approach, translation criteria.

Kirish

Tarjimashunoslik bugungi globallashuv davrida xalqaro muloqot, madaniyatlararo aloqa va bilim almashinuvi jarayonining ajralmas qismiga aylangan sohalardan biridir. Til o'zgacha fikrlash tarzining ifodasi bo'lib, u turli xalqlarning tarixiy, madaniy va ijtimoiy hayotini o'zida aks ettiradi. Tarjima esa bu xilma-xillikni birlashtiruvchi ko'priq vazifasini bajaradi. Shu bilan birga, tarjima jarayoni o'ziga xos murakkablik va muammolarni ham keltirib chiqaradi, bu esa tarjimashunoslikni ilmiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishiga aylantirdi. Hozirgi davrda tarjimashunoslikning dolzarb muammolari ko'plab omillar bilan bog'liq. Jumladan, tarjima nazariyasi va amaliyoti o'rtasidagi tafovutlar, original matnning lingvistik va madaniy o'ziga xosliklarini saqlab qolish, terminologik bir xillikni ta'minlash hamda texnologik rivojlanish jarayonida tarjimonlarning rolini qayta ko'rib chiqish zarurati kabi masalalar bugungi kunning dolzarb masalalaridir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya:

Tarjimashunoslik sohasining dolzarb muammolarini o'rganishda ko'plab olimlar asarlari muhim ahamiyatga ega. Tarjima nazariyasi va amaliyoti o'rtasidagi murakkabliklar bo'yicha klassik yondashuvlardan biri rus tarjimashunosi V.N. Komissarov tomonidan ishlab chiqilgan. U o'zining "Tarjima nazariyasining asoslari"¹ nomli asarida tarjimada ekvivalentlik darajalarini aniqlash zarurligini ta'kidlaydi va tarjimon nafaqat so'zlarning ma'nosini, balki matnning kommunikativ funksiyasini ham hisobga olishi lozimligini qayd etadi. Komissarov fikricha, "tarjima jarayonida original mazmunini to'liq saqlab qolish amaliy jihatdan imkonsiz, shuning uchun tarjimon kompromissga tayyor bo'lishi kerak" (Komissarov, 1990). Yana bir muhim manba sifatida G.V. Chernovning "Sinxron tarjima nazariyasi" asarini keltirish mumkin. Chernov lingvistik va madaniy tafovutlar masalasini chuqur tahlil qilib, tarjimonning ijodkorlik qobiliyatini ahamiyatli deb biladi. Uning fikricha, "madaniyatlararo tafovutlarni bartaraf etish tarjimonning asosiy vazifalaridan biridir" (Chernov, 1987). Shuningdek, ingliz tarjimashunosi Piter Nyumarkning "Approaches to Translation" (1981) asari tarjimashunoslik sohasidagi muhim nazariy manbalardan biri hisoblanadi. Nyumark tarjimada mazmunni saqlash va uslubni moslashtirish o'rtasidagi muvozanatga alohida e'tibor qaratadi. U badiiy matnlar tarjimasida "erkin tarjima" yondashuvi samaraliroq bo'lishini, texnik va ilmiy matnlarda esa "so'zma-so'z tarjima" usuli ko'proq qo'llanishi lozimligini ta'kidlaydi.

Milliy tarjimashunoslik ilmiy doiralarida Sh.R. Rizaev va T.Ya. Qayumovanning ilmiy ishlari alohida o'rin tutadi. Ular asarlarida o'zbek tilida tarjima nazariyasi va amaliyotining rivoji, xususan, milliy o'ziga xoslikni tarjimada saqlab qolish masalalariga to'xtalib o'tgan. Sh.R. Rizaev o'zining "Tarjima nazariyasi va amaliyoti"² nomli kitobida "milliy madaniy elementlarni tarjimada to'g'ri ifodalash nafaqat lingvistik bilim, balki madaniyatshunoslik yondashuvini ham talab etadi" deydi (Rizaev, 2005).

Ushbu maqolani tayyorlashda adabiyotlarni tanlash va tahlil qilishning quyidagi metodlari qo'llanildi:

1. Nazariy tahlil. Tarjimashunoslik bo'yicha ilgari surilgan konseptual yondashuvlar va ilmiy nazariyalar o'rganildi. Jumladan, V.N. Komissarov, P. Nyumark, G.V. Chernov va o'zbek olimlari asarlarida keltirilgan fikrlar qiyosiy tahlil qilindi.

2. Lingvistik yondashuv. Lingvokulturologik muammolarni o'rganish uchun turli tillar va madaniyatlar o'rtasidagi tafovutlar tahlil qilindi. Idiomatik ifodalar va madaniyatga xos terminlarning tarjimada qanday aks ettirilishi o'rganildi.

3. Amaliy kuzatish. Turli matnlar (badiiy, ilmiy va texnik) tarjimalarining amaliy tahlili o'tkazildi. Tarjima sifati va mazmunni saqlab qolish darajasi o'rganilib, badiiy tarjima va texnik tarjima o'rtasidagi farqlar aniqlandi.

¹ Komissarov, V. N. (1990). Tarjima nazariyasining asoslari.

² Rizaev, Sh. R. (2005). Tarjima nazariyasi va amaliyoti.

4. Interfaol yondashuv. Tarjima jarayonida avtomatlashtirilgan tizimlar (Google Translate, DeepL va boshqalar)³ imkoniyatlari va cheklovlari kuzatilib, inson va kompyuter hamkorligi misolida muhim xulosalar chiqarildi.

Natijalar:

Tarjimashunoslik sohasidagi tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, tarjima jarayonida ekvivalentlik masalasiga to'g'ri yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Original matn mazmunini to'liq saqlab qolish amaliy jihatdan qiyin bo'lsa-da, tarjimon matnning kommunikativ vazifasini to'g'ri aks ettirishga intilishi lozim. Bu ayniqsa texnik, ilmiy va badiiy matnlar tarjimasida muvozanatni saqlash uchun zarurdir. Lingvokulturologik muammolarni hal qilishda ijodiy yondashuv yetakchi rol o'ynaydi. Tarjimon madaniyatlar o'rtasidagi tafovutlarni hisobga olib, milliy madaniy elementlarni boshqa tillarda to'g'ri aks ettira olishi lozim. Bunday holatda so'zma-so'z tarjima o'rniga kontekstual moslashuvning ustuvorligi ta'kidlanadi. Shuningdek, tarjima jarayonida malakali kadrlarning yetishmasligi muhim muammolardan biri sifatida ko'zga tashlanmoqda. Yuqori sifatli tarjimonlarni tayyorlash uchun til bilimi bilan birga madaniyatshunoslik, texnik soha va maxsus terminologiya bo'yicha chuqur bilimlarni ham shakllantirish zarur. Tarjima sifati bevosita nazariya va amaliyotning uzviy uyg'unligiga bog'liqdir.

Zamonaviy texnologik rivojlanish tarjimashunoslik sohasiga yangi talablarni qo'yimoqda. Avtomatlashtirilgan tarjima tizimlari tarjimonlar faoliyatini yengillashtirgan bo'lsa-da, inson omili hali ham muhim hisoblanadi, ayniqsa murakkab badiiy matnlar yoki madaniy mazmunni o'z ichiga olgan asarlar bilan ishlashda. Tarjima nazariyasi va amaliyoti o'rtasidagi bo'shliqni bartaraf etish dolzarb masala hisoblanadi. Ilmiy yondashuvlarni amaliyotga samarali tatbiq etish orqali tarjima jarayonining sifatini sezilarli darajada oshirish mumkin. Tarjima me'zonlarining universal tizimi ishlab chiqilsa, turli janrdagi matnlarni tarjima qilishda yaxlit yondashuvni shakllantirishga erishiladi.

Muhokama:

Tarjimashunoslik sohasida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, tarjima jarayonining murakkabligi nafaqat lingvistik omillar, balki madaniy, ijtimoiy va texnologik omillar bilan ham uzviy bog'liqdir. Ushbu murakkablikni samarali boshqarish uchun tarjima nazariyasini rivojlantirish va uni amaliyotga tatbiq etish bo'yicha chuqur ilmiy izlanishlar olib borish zarur. Bir jihatdan, tarjimada ekvivalentlik masalasi asosiy ilmiy muammo bo'lib qolmoqda. Tarjimon original matn mazmuni va uslubini mos ravishda yetkazishga intilishi kerak, ammo bu har doim ham mukammal bajarilmaydi. Bu muammo, ayniqsa, madaniyatga oid terminlar va idiomatik iboralarni tarjima qilishda yaqqol namoyon bo'ladi. Shu sababli, ekvivalentlikni ta'minlashda nazariya va amaliyot o'rtasidagi muvozanatni topish dolzarb hisoblanadi.

Muhokamalardan yana bir muhim xulosa shuki, tarjimashunoslikda mutaxassis kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish zarurati mavjud. Bugungi kunda tarjimonlar ko'p hollarda faqat til bilimiga ega bo'lib, maxsus

³ <https://www.deepl.com>

terminologiya va madaniyatlararo muloqot bo'yicha yetarli tayyorgarlikka ega emas. Shu sababli, ta'lim dasturlariga lingvistik, texnik va madaniy komponentlarni birlashtiruvchi yondashuvni joriy etish zarur. Nazariya va amaliyot o'rtasidagi bo'shliqni bartaraf etish uchun tarjimonlarni nafaqat texnik bilimlar bilan qurollantirish, balki ularga ijodiy fikrlashni ham o'rgatish kerak. Badiiy va ilmiy matnlar bilan ishlashda ijodkorlik va tahliliy fikrlash birdek muhimdir.

Xulosa:

Tarjimashunoslik bugungi globallashuv davrida xalqaro muloqot va madaniyatlararo integratsiyaning ajralmas qismiga aylangan. Mazkur tadqiqot shuni ko'rsatdiki, tarjima jarayonida yuzaga keladigan muammolar nafaqat lingvistik omillar bilan, balki madaniy, texnologik va ijtimoiy omillar bilan ham bog'liqdir. Ushbu muammolarni hal qilish uchun tarjimashunoslik sohasida nazariy va amaliy yondashuvlarni uzviy ravishda uyg'unlashtirish zarur. Tarjimada ekvivalentlikni ta'minlash masalasi hali ham dolzarb bo'lib, bu tarjimonning lingvistik bilimlari va ijodkorlik qobiliyatini birlashtirishni talab etadi. Ayniqsa, madaniy va idiomatik mazmunni boshqa tillarga to'g'ri va aniq ifodalashda bu muhim ahamiyatga ega. Tarjima nazariyasi va amaliyoti o'rtasidagi bo'shliqni bartaraf etish uchun yangi ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish lozim. Texnologik rivojlanish, jumladan, avtomatlashtirilgan tarjima tizimlarining paydo bo'lishi, tarjima jarayonini soddalashtirgan bo'lsa-da, inson omilining ahamiyatini kamaytira olmaydi. Tarjima sifatini ta'minlash uchun texnologiyalarni insonning ijodkorligi va bilimlari bilan uyg'unlashtirish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Komissarov V. N. (1990). Tarjima nazariyasining asoslari. Moskva: Oliy maktab nashriyoti, 25-45 betlar.
2. Chernov G. V. (1987). Sinxron tarjima nazariyasi. Moskva: Yazyki russkoy kultury, 15-29 betlar.
3. Nyumark P. (1981). Approaches to Translation. New York: Pergamon Press, 12-20 betlar.
4. Rizaev Sh. R. (2005). Tarjima nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Fan va texnologiya, 33-48 betlar.
5. Zohidov F. (2018). Tarjimada madaniyatlararo tafovutlar: Nazariy va amaliy yondashuvlar. Toshkent: Akademnashr, 50-60 betlar.
6. Google Translate. (2024). Tarjima xizmatlari. URL: <https://translate.google.com>
7. DeepL. (2024). DeepL Translate. URL: <https://www.deepl.com>